

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

FEATURES OF CONDUCTING INVESTIGATIVE ACTIONS DURING THE INVESTIGATION OF FALSE REPORTS OF THREATS TO CITIZENS, DESTRUCTION OR DAMAGE OF PROPERTY

Леоненко А.А., аспірант наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національна академія внутрішніх справ

У статті розглянуто питання, присвячені особливостям проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Проаналізовано сучасний стан із розслідуванням вказаних злочинів. Зазначено, що з початку широкомасштабного вторгнення в Україну збільшилася кількість завідомо неправдивих повідомлень, які становлять елемент так званої «гібридної війни» РФ проти нашої держави. Метою цієї роботи було дослідження особливостей тактики слідчих (розшукових) дій при розслідуванні цих злочинів. Методологічним підґрунтям слугували загальнонаукові методи пізнання, а саме індукції, дедукції, аналіз і синтез. В роботі здійснено дослідження тактики слідчих (розшукових) дій. Враховуючи різноманітність способів вчинення даного злочину, встановлено, що для забезпечення успішного розслідування і створення доказової бази важливого значення має ефективне проведення саме невідкладних і початкових слідчих (розшукових) дій. Обґрунтовано нагальну необхідність дослідження сучасної практики розслідування вказаних злочинів, тактики проведення слідчих (розшукових) дій, з огляду на невідповідність існуючих методичних рекомендацій вимогам часу. За роки зазнали змін способи і засоби завідомо неправдивих повідомлень, можливості засобів і методів слідчого та судових експертиз. Все це викликало необхідність у проведенні дослідження сучасної практики розслідування вказаних злочинів, тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Встановлено, що найбільші особливості притаманні огляду місця події, допиту, пред'явленню особи для впізнання та слідчому експерименту. До особливостей тактики окремих з них належить необхідність участі в їх проведенні спеціалістів різного фаху. Крім огляду місця події, яким є місце, звідки було повідомлення про загрозу, а також безпосередній об'єкт загрози, до початкових і невідкладних слідчих (розшукових) дій відноситься допит потерпілих і свідків, допит підозрюваних. Розглянуто тактику проведення вказаних слідчих (розшукових) дій. Практичне значення роботи полягає у тому, що дотримання наведених рекомендацій з тактики проведення слідчих (розшукових) дій здатне зробити ефективним і швидким розслідування завідомо неправдивих повідомлень.

Ключові слова: завідомо неправдиве повідомлення, розслідування, слідчі (розшукові) дії, тактичні особливості, спеціальні знання.

У статті розглянуто питання, присвячені особливостям проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень

про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Проаналізовано сучасний стан із розслідуванням вказаних злочинів. Зазначено, що з початку широкомасштабного вторгнення в Україну збільшилася кількість завідомо неправдивих повідомлень, які становлять елемент так званої «гібридної війни» РФ проти нашої держави. Метою цієї роботи було дослідження особливостей тактики слідчих (розшукових) дій при розслідуванні цих злочинів. Методологічним підґрунтям слугували загальнонаукові методи пізнання, а саме індукції, дедукції, аналіз і синтез. В роботі здійснено дослідження тактики слідчих (розшукових) дій. Враховуючи різноманітність способів вчинення даного злочину, встановлено, що для забезпечення успішного розслідування і створення доказової бази важливого значення має ефективне проведення саме невідкладних і початкових слідчих (розшукових) дій. Обґрунтовано нагальну необхідність дослідження сучасної практики розслідування вказаних злочинів, тактики проведення слідчих (розшукових) дій, з огляду на невідповідність існуючих методичних рекомендацій вимогам часу. За роки зазнали змін способи і засоби завідомо неправдивих повідомлень, можливості засобів і методів слідчого та судових експертиз. Все це викликало необхідність у проведенні дослідження сучасної практики розслідування вказаних злочинів, тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Встановлено, що найбільші особливості притаманні огляду місця події, допиту, пред'явленню особи для впізнання та слідчому експерименту. До особливостей тактики окремих з них належить необхідність участі в їх проведенні спеціалістів різного фаху. Крім огляду місця події, яким є місце, звідки було повідомлення про загрозу, а також безпосередній об'єкт загрози, до початкових і невідкладних слідчих (розшукових) дій відноситься допит потерпілих і свідків, допит підозрюваних. Розглянуто тактику проведення вказаних слідчих (розшукових) дій. Практичне значення роботи полягає у тому, що дотримання наведених рекомендацій з тактики проведення слідчих (розшукових) дій здатне зробити ефективним і швидким розслідування завідомо неправдивих повідомлень.

Key words: false messages, investigation, investigative actions, tactical features, special knowledge.

Останніми роками в країні відзначається помітне зростання кількості завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 Кримінального кодексу України) [1]. Суспільна небезпека вказаного злочину полягає у загрозі або завданні реальної шкоди громадській безпеці. Через повідомлення про замінювання шкіль, станцій метро, вокзалів, аеропортів, торговельних центрів, інших важливих об'єктів інфраструктури найчастіше великих міст порушується нормальна діяльність органів влади та місцевого самоврядування, підприємств, комунальних і служб швидкого реагування, робота транспорту тощо. Шкода може бути завдана також життю та/або здоров'ю громадян, страждає громадський порядок і спокій, що не сприяє підтриманню життєдіяльності суспільства.

Незважаючи на внесені законодавцем до ст. 259 КК України у 2002, 2012 та 2021 році зміни щодо посилення кримінальної відповідальності за такі завідомо неправдиві повідомлення, внаслідок чого цей злочин перейшов до категорії тяжких злочинів, ситуація на краще не змінилася. Громадський порядок та громадська безпека є складником такої системної категорії права як національна безпека держави, а тому критично потребує належного, як нормативного, так і матеріального забезпечення. Вже понад рік як російські війська здійснили вторгнення на територію України, наносять шкоди інфраструктурі, економічній спрямованості, здійснюють вбивства тощо. Паралельно з цими суспільно небезпечними явищами, мають місце внутрішні загрози, у тому числі вчинення деліктів, що посягають на громадський порядок та безпеку [3]. З часу повномасштабного вторгнення в Україну

суспільна небезпека вказаного виду кримінальних правопорушень, окрім вищевказаного, полягає також у тому, що завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності становлять елемент так званої «гібридної війни» РФ проти нашої держави. Тим більшого значення набуває необхідність ефективного реагування на такі факти, швидке і повне розкриття та розслідування цих злочинів. Проте, саме з цим існує проблема, про яку красномовно свідчать статистичні дані Офісу Генерального прокурора України. Так, у 2023 році ефективність реагування на вказані факти порівняно із кількістю зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 259 КК залишається низькою. Зокрема, із 938 зареєстрованих за період січень-жовтень 2023 року злочинів повідомлено про підозру лише 66 особам (7%), з обвинувальним актом направлено до суду тільки 46 кримінальних проваджень (4,9%). Тоді як у попередні роки ці показники були вищими: у 2021 році з 693 облікованих злочинів з обвинувальним актом до суду було направлено 142 (20,49%) кримінальних проваджень, а у 2022 році – 66 (6,31%) [4]. Все вищевказане свідчить про необхідність ефективного реагування на такі злочини, важливою складовою якого є їх швидке і повне розслідування та притягнення винних до відповідальності. Важливого значення при розслідуванні вказаної категорії злочинів набуває тактично правильне проведення слідчих (розшукових) дій, як основного засобу збирання і перевірки доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України) [2].

Слідчі (розшукові) дії мають пізнавальний і водночас процесуальний характер та розшукову спрямованість, сутність якої полягає у намаганні процесуальної особи розшукати й належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження. Не менш важливою метою слідчих (розшукових) дій є перевірка раніше отриманих у цьому кримінальному провадженні доказів або і встановлених фактів. Як і слідчих (розшукових) дій і в якій послідовності будуть проведені у конкретному кримінальному провадженні, залежатиме від конкретної ситуації і вирішуватиметься слідчим, а в необхідних випадках також прокурором, керівником органу досудового розслідування.

Враховуючи особливості кримінального правопорушення, яке полягає у завідомо неправдивому повідомленні про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, насамперед, різноманітність способів його вчинення, для забезпечення успішного розслідування і створення доказової бази важливого значення набуває ефективне проведення саме невідкладних і першочергових слідчих (розшукових) дій.

Слід визнати, що на сьогоднішній день існуючі методичні рекомендації з розслідування вказаної категорії злочинів, зокрема, щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій, дещо застарілі, оскільки були написані багато років тому, у 2011–2016 р.р. і не відповідають сучасній практиці розслідування [5–8]. За роки зазнали змін способи та засоби завідомо неправдивих повідомлень, так само як і можливості засобів і методів слідчого та судових експертиз. Все це викликало необхідність у проведенні дослідження сучасної практики розслідування вказаних кримінальних правопорушень, у тому числі тактики проведення слідчих (розшукових) дій.

Серед слідчих (розшукових) дій, які проводяться при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, найбільші особливості притаманні огляду місця події, допиту, пред'явленню особи для впізнання, слідчому експерименту.

При розслідуванні кримінальних правопорушень одним із найскладніших у питанні вибору тактики проведення, набору техніко-криміналістичних засо-

бів, часто – з мінімальним часом на підготовку, але важливим і продуктивним щодо можливостей отримання і обсягу доказів слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події.

Огляд місця події є найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, сутність якої полягає в безпосередньому сприйнятті слідчим навколишньої обстановки, виявленні, оцінюванні та фіксації станів, властивостей і ознак матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини під час розслідування кримінальних проваджень. Огляд проводять майже в усіх без винятку кримінальних провадженнях. Не торкаючись загальних питань тактики проведення огляду місця події, які достатньо докладно висвітлені у криміналістичній літературі, розглянемо особливості проведення даної слідчої (розшукової) дії при розслідуванні завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Як вже було зазначено, огляд місця події – це невідкладна слідча (розшукова) дія, спрямована на встановлення, фіксацію і дослідження обстановки місця події, слідів правопорушення і злочинця та інших фактичних даних, які дозволяють в сукупності з іншими доказами дійти висновку про механізм та інші обставини кримінального правопорушення. Від своєчасного, активного і якісного огляду багато в чому залежить успіх розслідування, оскільки фактичні дані, отримані в результаті огляду, неможливо отримати з інших джерел. Працівники слідчих підрозділів у 53% випадків визначили огляд як найбільш ефективну слідчу дію при розслідуванні злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України [9, с. 283].

Для успішного проведення огляду місця події під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності слід правильно визначити, що є місцем події у вказаних злочинах, потім вирішити, яке з них має бути оглянуто першим, невідкладно, а яке наступним. До особливостей вказаної категорії злочинів належить також наявність не одного, а декількох місць події. На нашу думку, не можна цілком погодитися із запропонованими у криміналістичній літературі поглядами науковців щодо огляду можливих місць події з наступних підстав.

Так, В.М. Лога та Ж.В. Удовенко вказують на огляд місця, що було об'єктом знищення чи пошкодження, та місця, звідкіля надійшло неправдиве повідомлення [5, с. 15]. Про огляд місця, щодо якого було висловлено завідомо неправдиве повідомлення, і місце мешкання особи, підозрюваної у вчиненні даного злочину, зазначає В.М. Плетенець [9, с. 283; 10, с. 254]. Узагальнюючи погляди вчених-криміналістів і процесуалістів, С.А. Риб'янець і Ю.А. Чаплинська вважають, що під слідчим оглядом слід розуміти слідчу (розшукову) дію, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення для кримінального провадження. Тому, відповідно, проведення слідчого огляду має здійснюватися за двома основними напрямками: 1) за місцем розташування об'єкту загрози; 2) за місцем передачі повідомлення з відповідним змістом [11, с. 57].

На нашу думку, наявність не одного, а декількох місць події, що підлягають обов'язковому огляду, має визначатися, по-перше, обставинами підготовки і вчинення злочину; по-друге, самим змістом такого повідомлення, в якому вказано конкретний об'єкт, та його значення для економіки та безпеки держави (наприклад, гребля ГРЭС, АЕС, залізничний вокзал, аеропорт тощо); зміст ймовірної загрози, про яку повідомляється; по-третє, вказівками про небажані наслідки через нехтування повідомлення і неприйняття певних дій. Виходячи з особливостей складу розглядуваного кримінального правопорушення,

місцями події можуть бути: 1) місце (об'єкт), про яке йдеться у повідомленні, та 2) місце, звідки надійшло повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

До особливостей огляду місця події по вказаній категорії злочинів належить необхідність участі в проведенні слідчої (розшукової) дії спеціалістів різного фаху. Дії спеціаліста на місці огляду залежать, у першу чергу, від обставин події. Головне призначення спеціаліста при провадженні слідчих (розшукових) дій полягає у наданні слідчому консультацій та рекомендацій науково-технічного характеру: як краще підготувати слідчу (розшукову) дію, які застосувати прийоми, методи і засоби для виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину, речових доказів. Спеціаліст також допомагає слідчому у правильному описі вилучених предметів, об'єктів у протоколі слідчої (розшукової) дії.

За результатами вивчення кримінальних проваджень було встановлено, що при проведенні огляду використовувалися спеціальні знання працівників вибухотехнічної служби (65%), управління з надзвичайних ситуацій (27%), кінологічної служби (7%). Перевага за розглядуваними фактами віддається спеціалістам вибухотехнічних служб, що зумовлено необхідністю виконання дій з пошуку та можливого знищення вибухового пристрою, про який у переважній більшості фактів повідомляється неповнолітніми «мінерами» [11, с. 64]. Від себе зазначаємо, що не лише неповнолітніми, а також дорослими. Не менш важливими під час огляду є спеціалісти з газової служби, електричних мереж, діяльність яких у першу чергу спрямована на знеформування, припинення газопостачання до об'єкта загрози. Цим забезпечується зменшення руйнівної сили вибухового пристрою у разі приведення його в дію.

В криміналістичній літературі наведено порядок дій фахівців при огляді місця події, яке в повідомленні було оголошено об'єктом можливого знищення. Так, до знешкодження виявленого пристрою всі дії з дослідження обстановки місця події, пошуку, фіксації та вилучення слідів мають здійснюватися з урахуванням вимог безпеки. У разі визначення в повідомленні точного часу вибуху за 15 хвилин до настання зазначеного терміну всі дії на об'єкті мають бути закінчені або призупинені. При цьому всі особи мають бути відведені на відстань не менше ніж 300 м на відкритій місцевості або за капітальні будівлі, розташовані не ближче 50 м від виявленого вибухового пристрою. Особливо це набуває значення у разі невиявлення джерела небезпеки в ході проведення пошукових заходів. Тому перед слідчим постає завдання забезпечення безпеки учасників розглядуваної слідчої (розшукової) дії та сторонніх осіб, наголошують С.А. Риб'янець та Ю.А. Чаплинська [11, с. 67].

Під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення може виникнути необхідність огляду трьох місць події: 1) об'єкта «замінування» або «підпалу»; 2) місця, звідки було зроблено повідомлення (житлове, службове чи інше приміщення, вулиця); 3) приміщення чергової частини відділу поліції чи іншого приміщення.

Оскільки найчастіше у вказаному повідомленні йдеться про небезпеку застосування саме вибухового пристрою, що й становить суспільну небезпеку кримінального правопорушення, для попередження настання небажаних наслідків (загибель чи травмування людей та ін.) проведення огляду об'єкта «замінування» чи «підпалу» розпочинається тільки після його огляду спеціалістами-вибухотехніками чи пожежниками. Вони першими оглядають місце події на предмет виявлення вибухових пристроїв чи вибухівки, легкозаймистих речовин і дають дозвіл на проведення огляду. У випадку виявлення предмета, схожого на вибуховий пристрій, може виникнути потреба в його огляді за участі спеціаліста-вибухотехніка.

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників поліції. До приїзду цих спеціалістів працівниками поліції спільно з керівництвом «замінованого» об'єкта організується евакуація людей, що перебувають у місці можливого замінування, та охорона місця події.

Сам огляд проводиться за загальними правилами огляду приміщення чи ділянки місцевості, які розроблені криміналістикою. Основна мета проведення огляду – детально дослідити всю обстановку місця події та з'ясувати, чи немає там вибухових пристроїв, вибухової речовини, легкозаймистих речовин чи інших небезпечних об'єктів. В огляді місця події за фактом виявлення об'єктів, що нагадують вибухові речовини чи пристрої, беруть участь працівники вибухотехнічного підрозділу Національної поліції України. Після проведення огляду таких об'єктів та отримання інформації про відсутність небезпечних вибухових матеріалів за погодженням зі старшим слідчо-оперативною групи керівник групи вибухотехніків надає дозвіл щодо входження до місця події членів такої групи та залучених спеціалістів.

Після безпосереднього приступання слідчого до проведення огляду в першу чергу необхідно оглянути ти місця, де сліди злочинця мають найбільшу імовірність псування чи знищення, а потім вилучати сліди там, де можливість їх зникнення, псування або знищення є найменшою. Інколи виникає потреба у проведенні огляду ділянки вулиці чи іншої місцевості, якщо буде встановлено точне місцезнаходження підозрюваної особи з мобільним телефоном. У такому разі спершу з'ясується обстановка на цьому місці, наявність на сусідніх об'єктах (будинках, магазинах, банкоматах тощо) камер відеоспостереження, а також вживаються заходи для виявлення слідів, які могли бути залишені злочинцем (відбитки взуття, відбитки пальців рук тощо). Обов'язково вилучається та оглядається носій, на який було зафіксовано неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Саме вилучення може здійснюватися шляхом тимчасового доступу до речей і документів або огляду місця події там, де знаходиться реєстратор мовленнєвої інформації. Під час огляду вказаного носія (прослуховування) в протоколі потрібно зафіксувати: 1) зовнішній вигляд носія (форму, розмір, колір, матеріал тощо); 2) його серію, номер, інші особливі ознаки; 3) точний зміст записаного на нього повідомлення та протяжність останнього (у секундах) [12, с. 154].

Огляд місця передачі завідомо неправдивого повідомлення та місця розташування об'єкта, щодо якого висловлено загрозу, доцільно проводити ексцентричним методом. У кожному конкретному випадку за будь-яким провадженням, залежно від слідчої ситуації, тактичні і методичні варіанти огляду будуть цілком та повністю залежати від особливостей розслідуваної справи, правильно зазначає К.О. Чаплинський [13, с. 38].

При вчиненні злочинів, пов'язаних із направленням завідомо неправдивого повідомлення, залишаються матеріальні та ідеальні сліди. До типових ідеальних слідів злочину належить інформація, яку можна отримати під час допиту наступних категорій осіб:

1) особи, яка одержала повідомлення про загрозу безпеці громадян (наприклад, чергового відділу поліції, оператора служби «102»);

2) особи, якій стало відомо від третіх осіб про підготовку до вибуху, підпалу чи інших дій, які загрожують загибеллю людей;

3) підозрюваного;

4) осіб, які разом із підозрюваною особою проживають чи працюють, або перебували біля неї в момент повідомлення останнім у відповідні органи інформації про таку загрозу;

5) осіб, які були залучені для обстеження об'єкта, стосовно якого існувала загроза вибуху чи підпалу.

До типових матеріальних слідів злочину можна віднести:

1) запис із повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

2) засоби, за допомогою яких це повідомлення було зроблено (наприклад, мобільний чи стаціонарний телефон, таксофон, SIM-карта тощо);

3) реєстр вхідних, вихідних та нульових дзвінків у оператора зв'язку (дата, час, номер, з якого і на який телефонували);

4) речі, що стосуються підготовки, вчинення чи приховування злочину;

5) муляжі вибухових пристроїв на місці «замінування», каністри або інші ємності з імітаційною «запальною сумішшю», речовина, що схожа на вибухову;

6) інформаційні сліди з камер відеоспостереження;

7) сліди пальців рук на телефоні, з якого робилося повідомлення про загрозу безпеці (однак у багатьох випадках виникають складнощі, пов'язані з відмежуванням слідів, які є наслідком вчинення злочину, і тих, що є результатом побутового використання) [12, с. 144–145].

Враховуючи особливості вчинення даної категорії злочинів (мотив, мета, способи вчинення та приховування), важливою умовою подальшого успішного розслідування є обов'язкова участь у проведенні першочергових слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, допит відповідного спеціаліста (вибухотехніка, спеціаліста з пожежної безпеки та ін.). Окрім консультативної допомоги і допомоги у пошуку, виявленні, фіксації, вилученні криміналістично значущої та доказової інформації (слідів злочину, слідів злочинця, зразків тощо), такий спеціаліст може надати іншу допомогу. Наприклад, під час огляду місця події спеціаліст з використанням спеціальних технічних засобів може надати допомогу у виявленні прихованих камер відеоспостереження, які зафіксували певних осіб або певні події, інформацію, що можуть вказати напрям розслідування.

Під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення нерідко виникає необхідність оглянути мобільний телефон, з якого робилося повідомлення. У цьому випадку зонайперше слідчий мусить пам'ятати про потребу з'ясувати рін-код, пароль чи графічний ключ для розблокування телефону з метою отримання доступу до інформації, що міститься в ньому. У випадках неможливості отримати таку інформацію (наприклад, особа категорично відмовляється це повідомити або власник телефону не встановлений узагалі), до огляду доцільно залучити спеціаліста у сфері комп'ютерних і високих технологій. Таке залучення буде актуальним і у тому випадку, коли для розблокування телефону використовується відбиток пальця [12, с. 159].

Одразу після початку розслідування складно визначити, спеціалісти з яких галузей знань можуть бути залучені до розслідування, та якої консультативної допомоги, з яких галузей знань і вмінь потребуватиме слідчий при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій при проведенні розслідування вказаної категорії злочинів. Однак, суттєвою помилкою слід вважати рішення слідчого проводити вказані дії без участі спеціалістів, використовуючи лише власні знання та зусилля членів слідчо-оперативної групи. Це може призвести до небажаних наслідків у вигляді втрати доказової та важливої криміналістично значущої інформації. Спеціаліст під час проведення слідчих (розшукових) дій, слухаючись зазначає С.С. Охрімченко, також допомагає виявити спеціальні засоби, встановлені власником в комп'ютері для знищення інформації при несанкціонованому доступі до нього; встановити, чи необхідний пароль для доступу до інформації; які правила його використання та чи не призведе порушення цих правил до знищення файлів [14, с. 201].

Слідчі та працівники оперативних підрозділів, які не мають досвіду роботи по таких кримінальних провадженнях, не завжди усвідомлюють, наскільки легко підозрюваний може знищити інформацію: просто закривши кришку ноутбука або висмикнувши силовий кабель. Оскільки ризик втрати комп'ютерної інформації дуже високий (набагато вищий, ніж ризик втрати інших – традиційних – доказів), необхідно в першу чергу допустити до огляду комп'ютерної техніки спеціалістів, знайомих з правилами обережного поводження з останньою. Враховуючи особливості способу вчинення даного злочину і технічні засоби, які при цьому зазвичай застосовуються, слід знати про їх можливість та сліди (цифрові), що залишають останні під час їх використання. Виявлення, належна фіксація, вилучення і використання вказаних слідів може розширити можливості слідчого щодо дослідження обставин злочину та доказування вини підозрюваного.

Певні особливості має також допит у кримінальних провадженнях по завідомо неправдивих повідомленнях про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Це визначається тим, що під час їх розслідування значна частина в структурі слідчих (розшукових) дій припадає саме на допити (свідків, підозрюваних, потерпілих), які є основним джерелом отримання криміналістично-значущої та доказової інформації.

Значення допиту при розслідуванні вказаних кримінальних проваджень полягає в тому, що його своєчасне і правильне проведення та результати можуть вказати на вибір напрямку діяльності слідчого (прокурора) для встановлення особи, яка направила таке повідомлення, на вибір і черговість проведення подальших слідчих (розшукових) дій, визначитися з тактикою їх проведення, у тому числі допиту (інших свідків, підозрюваного/підозрюваних).

Мотиви вчинення завідомо неправдивих повідомлень і цілі, що ними переслідуються, з плином часу суттєвих змін не зазнали. Проте, останніми десятиліттями, внаслідок стрімкого зростання науково-технічного прогресу та, як слідство, появу нових електронних засобів комунікації та комп'ютерної техніки і широкого доступу людей до сучасних засобів комунікації, зазнали суттєвих змін способи передачі вказаних завідомо неправдивих повідомлень. Тому існуючі методичні рекомендації та наукові праці по розслідуванню даних злочинів, у тому числі щодо тактики допиту, дещо втратили свою значущість і потребують удосконалення у зв'язку з реаліями теперішньої слідчої практики. Так само з'явилися нові можливості судово-експертного дослідження об'єктів, нові методики судових експертиз, що також потребує осучаснення існуючих методичних рекомендацій та спеціальної літератури з проблематики використання спеціальних знань при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень. Як слушно зазначають В.Ю. Шепітько та М.В. Шепітько, застосування судової експертизи є необхідною передумовою розслідування злочинів на місцевому та національному рівнях [15]. Серед основних завдань використання висновків експертних досліджень у кримінальному провадженні слід виділити наступні: перевірка наявних доказів та отримання нових доказів [16, с. 1–9].

На практиці найбільш поширеним є таке повідомлення по телефону (стаціонарному, мобільному). Вони становлять понад 90% усіх повідомлень про цей злочин, 96% з яких є анонімними, а у 4% інформація про заявника виявилася хибною. Вибираючи спосіб скоєння злочину, особа переслідує основну мету: витратити менше часу та зусиль; приховати свою причетність до скоєння злочину; знаходитись на значній відстані від місця злочину (в іншій місцевості). Найбільш зручним та доступним засобом для цього є використання мобільного телефону (смартфону). Правильно зазначається, що тільки за їх відсутності злочинець обирає інший спосіб скоєння цього злочину [12, с. 140].

Використання саме мобільних телефонів (смартфонів) із встановленими додатками, враховуючи сучасне їх різноманіття і можливості, які дозволяють змінити не тільки зовнішній вигляд абонента, а і його голосові характеристики (висота, тембр та ін.), спрощує направлення зазначених повідомлень, одночасно виступаючи способом приховування злочину (у формі маскування). Враховуючи це, а також те, що дані кримінальні правопорушення вчиняються, як правило, без очевидців і свідків, а на початковому етапі розслідування будь-які матеріальні сліди (запис з таким повідомленням про загрозу; засоби передачі повідомлення (мобільний телефон (смартфони) та ін.); сліди рук на вказаних засобах тощо) практично відсутні, оскільки вищезазначені запис та технічні засоби ще не досліджені або не виявлені, – все це суттєво ускладнює розкриття злочину та встановлення винних. Якщо взяти до уваги ще й відсутність з будь-якої причини фонограми запису повідомлення, що надійшло (відсутність звукозаписуючого пристрою, знаходження його у невиключеному стані, технічні неполадки, що перешкодили запису або спричинили її подальше стирання та ін.), все це обумовлює особливості проведення досудового розслідування, а також допиту, завдяки тактично правильній тактиці проведення якого можна надолужити важливу інформацію, яку часто в інший спосіб отримати може виявитися складно або неможливо.

Вищезгадані способи вчинення злочину визначають також особливості тактики допиту, коли саме майстерність слідчого може забезпечити отримання необхідної інформації про основні обставини скоєння злочину для організації пошуку та встановлення винної особи.

Як вже зазначалося, до ідеальних слідів злочину слід віднести інформацію, яку можна отримати і відповідним чином процесуально оформити у вигляді протоколу допиту, наприклад, від: 1) особи, яка отримала повідомлення про загрозу безпеці громадян (наприклад, чергового районного відділу поліції, оператора служби «102»); 2) особи, якій стало відомо від третіх осіб про підготовку до вибуху, підпалу чи інших дій, що загрожують загальнолюдським інтересам; 3) підозрюваного та ін. [12, с. 144]. Коло потерпілих та свідків при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень може бути достатньо широким, що визначається конкретною слідчою ситуацією.

Як правильно зазначає у зв'язку з цим В. М. Лога, доказування при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності носить виключно ситуаційний характер [17]. В залежності від змісту повідомлення та характеристики (обстановки) цих місць, визначається вибір слідчих (розшукових) дій та найбільш доцільна послідовність їх проведення для швидкого і повного виявлення та вилучення доказової та/або криміналістично-значущої інформації. Не є винятком і допит, для якого зазначені обставини становлять інтерес, насамперед, для визначення кола осіб, які можуть повідомити що-небудь суттєве для розкриття та розслідування злочину, а тому підлягають допиту.

Так само, як при висуванні слідчих версій береться до уваги об'єкт такого повідомлення, свідками у кримінальних провадженнях по завідомо неправдивих повідомленнях можуть бути доволі численні категорії осіб. Це визначається як об'єктом, щодо якого надійшло таке повідомлення (школа, інший навчальний заклад, дитячі дошкільні установи, промислове підприємство, об'єкти транспорту, об'єкти цивільної інфраструктури, у тому числі критично важливі (об'єкти енергетики, водопостачання, заклади охорони здоров'я, торговельно-розважальні, логістичні комплекси та ін.). Незалежно від об'єкту, свідками при розслідуванні таких завідомо неправдивих повідомлень можуть виступати:

- особа, яка отримала повідомлення;
- очевидці, які безпосередньо сприймали злочинця і його дії в момент передачі повідомлення;
- працівники, мешканці об'єкта погрози вибуху, підпалу та ін.;
- родичі, знайомі підозрюваного й інші особи, яким стало відомо про його злочинну діяльність і наміри;
- громадяни та співробітники правоохоронних органів, які брали участь в затриманні підозрюваного;
- б) співробітники підприємства зв'язку, які допомагали у встановленні телефону, з якого було передане повідомлення [5, с. 18].

Слід зазначити, що існуючі методичні рекомендації з розслідування злочинів даної категорії надто звужують коло ймовірних свідків. На нашу думку, не можна говорити про те, хто може бути свідком у таких справах загалом, без конкретизації способу та інших обставин вчинення злочину – зокрема, без прив'язки до об'єкту та змісту самого повідомлення – про конкретну загрозу (вибух, підпал, інша ймовірна загроза). Проте, можна погодитися з думкою авторів посібника «Методика розслідування окремих видів злочинів» (2019), що при розслідуванні цього виду кримінального правопорушення як свідки насамперед можуть бути допитані наступні особи: 1) особа, яка отримала повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності; 2) особи, які залучаються для перевірки «замінованого» об'єкта [12, с. 155]. Якщо телефонний дзвінок було зроблено з телефонного апарату, розташованого у службовому приміщенні або в квартирі, то як свідків можна допитати працівників, які мають робоче місце в кабінеті, де знаходиться телефон, мешканців кімнати, квартири (будинку). В подальшому як свідки можуть бути, наприклад, допитані: особи, які були присутні у той момент, коли підозрюваний передавав повідомлення про загрозу безпеці громадян; особи, яким підозрюваний повідомляв про свій вчинок, хизувався ним, та ін.

Перші дві згадані категорії свідків завжди присутні вже на початковій стадії розслідування, незалежно від способу передачі та змісту завідомо неправдивого повідомлення. Інші особи можуть бути свідками, якщо є відомості, що вони мають будь-яку інформацію про подію, яка розслідується, а такі відомості можуть бути отримані при допиті зазначених категорій свідків, при проведенні інших слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Під час допиту особи, якій надійшло повідомлення про загрозу безпеці громадян, слід з'ясувати наступні основні питання:

- 1) коли, де саме та як їй стало відомо про загрозу безпеці громадян;
- 2) від кого вона дізналася про таку загрозу, приблизний проміжок часу, протягом якого відбувалася розмова, яка саме інформація (дослівно) була їй повідомлена;
- 3) чи зможе свідок цю особу впізнати (за голосом (у тому числі – за фонограмою), зовнішнім виглядом).

При допиті особи, яка була залучена до перевірки вказаного повідомлення, з'ясовуються, зокрема, такі питання:

- 1) коли, за чиєю вказівкою, разом із ким і на який об'єкт свідок виїжджав на перевірку інформації про загрозу безпеці громадян;
- 2) якими були результати перевірки повідомленої інформації про загрозу безпеці громадян.

Власників або керівників «замінованого» об'єкта (або об'єкта «підпалу») допитують як постраждалих та з'ясовують наступні основні питання:

- 1) від кого і коли вони дізналися про «замінування» об'єкта або його «підпал»;
- 2) як серйозно ними сприймалося таке повідомлення;
- 3) якими силами проводилася перевірка «замінованого» об'єкта та результати цієї перевірки;

5) хто за їх припущенням міг зробити таке повідомлення, чи підозрюють вони когось конкретно, та ін. [12, с. 155–156]. Проте, на нашу думку, наведений перелік питань не є повним і може бути доповнений залежно від інформації, яка надходить під час допиту всіх вказаних категорій осіб.

Можна погодитися з думкою окремих науковців (О.І. Гарасимів, О.М. Дуфенюк, О.В. Захарова та ін.), що під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень складно встановити очевидців передачі такого повідомлення, особливо коли підозрюваний використовував телефон або мобільний телефон [12, с. 156]. Це пов'язано з тим, що під час телекомунікаційних технологій спілкування з використанням будь-якого засобу зв'язку є нормою і за цим процесом ніхто не спостерігає, не звертає на нього уваги. Тож лише випадково хтось може почути це повідомлення та стати очевидцем скоєння злочину. Тому при розслідуванні слід звертати увагу на всі зазначені обставини, які можуть доповнити коло свідків новими особами, за правильною обраною тактики допиту яких також може бути отримана важлива інформація. При цьому слід зважати, як правильно зазначає А.В. Швець, що повнота, об'єктивність і всебічність досудового розслідування кримінальних правопорушень, виявлення причин та умов, що сприяють їх вчиненню, ефективність профілактичної функції досудового слідства за сучасних умов багато в чому зумовлені правильною координацією та чіткою взаємодією органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами [18, с. 274].

Тактичні прийоми допиту мають бути спрямовані на допомогу допитуваному у пригадуванні як самої давньої події (її дати, часу, місця), так і того, що в цей час відбувалося (які дії, за чиєю участю, якого оточення, наявність знайомих чи наочно знайомих, осіб), зовнішність яких свідок добре запам'ятав з певних причин (характерні особливості зовнішності, одягу, речей та предметів, їх поведінка (жвавий інтерес до того, що відбувається, спостереження за діями комунальних, аварійних, спеціальних служб, прагнення розпитати їх працівників про те, що відбувається тощо). можуть бути важливими для встановлення підозрюваного та/або його спільників та проведення надалі інших слідчих (розшукових) дій (пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, одночасного допиту двох і більше допитаних осіб.

Певні особливості притаманні допиту підозрюваного (підозрюваних), у ході якого підлягають якнайшвидшому з'ясуванню наступні обставини: щодо виникнення злочинного наміру; відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення підозрюваного до наслідків своїх дій; способи підготовки, скоєння та приховування злочину; відомості про особу злочинця, місце, час, механізм та обстановку скоєння злочину; умови, у яких спостерігалася злочинна подія; обставини, які сприяли чи перешкоджали скоєнню злочину, та інших. Слід погодитися з думкою окремих науковців (С.А. Риб'янець, Ю.А. Чаплинська), що наведений перелік перестав бути вичерпним і характеризує лише загальні обставини, які підлягають встановленню. Їх необхідно правильно оцінити та найповніше використовувати при проведенні допиту [11, с. 68]. На підставі певного предмету допиту слідчий формулює питання для допитуваного та обирає систему тактичних прийомів для досягнення мети допиту і розслідування в цілому.

Тактичний прийом є ефективним тоді, коли він обирається з урахуванням слідчої ситуації. Вибір тактичного прийому залежить від складових елементів слідчої ситуації, слушно зауважує Я.В. Фурман [19, с. 400–401].

Правильно зазначається, що під час допиту підозрюваного при розслідуванні завідомо неправдивих показань можуть виникнути дві основні ситуації: 1) коли особа не визнає себе винною; і 2) коли особа повністю визнає свою

провину [12, с. 157]. Більший інтерес і складність для слідчого становить перша з вказаних ситуацій. У випадку, коли особа заперечує свою провину, тактика її допиту може бути виражена формулою «від загального до окремого»: рухаючись від загальних питань, які не становлять жодної тривоги для допитуемого, не насторожують його у спілкуванні зі слідчим, - до питань, які стосуються отримання більш детальних відомостей щодо обставин кримінального правопорушення. При цьому слідчий докладно фіксує отримані показання і використовує їх для отримання нової інформації, що викриває підозрюваного. Така ж тактика доцільна при допиті особи, яка частково (на її думку) визнає свою вину, тобто, з чимось погоджується зі слідчим (наприклад, , а в цілому заперечує свою винуватість у підготовці та вчиненні кримінального правопорушення («просто пожартував», «не думав, що це злочин» тощо). Рекомендується спочатку запитати у підозрюваного:

- 1) чи має він у власності телефон, з якого часу ним володіє, який номер телефону;
- 2) хто має доступ до цього телефону;
- 3) чи не втрачав він свій телефон, якщо так, то коли саме, за яких обставин, коли і де було придбано новий телефон, чи є на нього документи, який номер телефону;
- 4) що він робила (з'ясовуються всі деталі) у період, коли було зроблено завідомо неправдиве повідомлення (вказується його короткий зміст – наприклад, про замінування);
- 5) у кого знаходився телефон чи хто конкретно ним користувався під час передачі повідомлення;
- 6) хто може підтвердити його свідчення тощо. Надалі всі наведені підозрюваним факти мають бути слідчим ретельно перевірені, а особи, на яких він посилається, допитані.

Під час проведення допиту підозрюваного, який не заперечує своєї вини, необхідно, зокрема, з'ясувати: 1) коли саме та кому було повідомлено про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності; 2) який телефон та з яким номером для цього використовувався, де він знаходиться; 3) як саме (дослівно) звучало повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності; 4) чи проводилася підготовка до скоєння цього злочину, чи вживалися заходи щодо його приховання, які саме; 5) який об'єкт було обрано для «замінування» або «підпалу», які мотиви скоєння злочину; 6) чи розуміла особа протиправність своїх дій; 7) чи був ще хтось присутній під час того, коли він повідомляв неправдиву інформацію про загрозу безпеці громадян, та ін. [12, с. 157].

Має певні особливості допит особи, яка підозрюється у розповсюдженні в мережі Інтернет завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, оскільки отримана під час допиту інформація може обумовити необхідність проведення інших слідчих (розшукових) і процесуальних дій, судових експертиз.

Так, під час допиту вказаної особи необхідно встановити, зокрема, наступні обставини: наскільки часто вона займається протиправною діяльністю, пов'язаною з розповсюдженням неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності; що спонукало її до зайняття такою протиправною діяльністю; чи усвідомлював підозрюваний, що своїми діями може породити паніку в суспільстві та порушує безпеку суспільства; хто придумав та організував протиправну схему розповсюдження неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності шляхом повідомлення про це через мережу Інтернет (якщо є підстави вважати, що у вчиненні кримінального правопорушення задіяно групу осіб (прим. наша. – А. Л.); яке саме завідомо неправдиве пові-

домлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності здійснив підозрюваний; на чию адресу через мережу Інтернет було направлено це повідомлення; які Інтернет-ресурси використовувались для передачі завідомо неправдивого повідомлення; яким саме Інтернет-провайдером користувався та під яким ім'ям («ніком»); як часто змінювався Інтернет-провайдер та «нік»; під яким ім'ям (логіном) представлявся під час спілкування з провайдерами Інтернет сервісів; які Інтернет-ресурси використовував для подальшого відтворення протиправної діяльності (назва чату, сайту, номера ICQ, адреси електронної пошти e-mail); яким чином використовувалися пристрої мобільного зв'язку в протиправній діяльності; де і яке комп'ютерне обладнання зберігається, з яких здійснювалось відправлення через мережу Інтернет повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності; яким чином зберігається в комп'ютерній пам'яті заборонений контент, чи використовується для цього який-небудь метод шифрування даних, його назва та хто має до них доступ, пароль; як зазвичай підозрюваний зберігає файли, що відбувається під час запуску комп'ютера, чи вміє він створювати файли та папки, якими програмами користується та чи має бездротову мережу (для формування загального уявлення про рівень знань комп'ютера підозрюваним) та ін.

Слід мати на увазі, що психологічний стан і характерологічні риси підозрюваного, які стали відомі під час допиту, можуть становити перешкоду тактичним планам слідчого з'ясувати всі обставини скоєння кримінального правопорушення вже на першому ж допиті. Як правило, такі зміни у поведінці особи за належної уваги слідчого можуть стати помітними ще на початковій стадії допиту, в ході вступного етапу допиту (встановлення анкетних даних, роз'яснення допитуємому його прав). У такому разі в тактичних цілях, для встановлення та підтримання психологічного контакту, слід обмежити кількість питань до підозрюваного на першому допиті, розподіливши їх за ступенем важливості на декілька допитів.

При плануванні та підготовці до допиту підозрюваного, окрім вищенаведеного слід враховувати також присутність захисника, поява якого, як свідчить слідча практика, зазвичай ускладнює роботу слідчого з проведення допиту та фіксації його результатів.

Вказане може застосовуватися при допиті свідків у даній категорії злочинів, маючи на увазі наступне. Якщо під час допиту очевидців та свідків буде отримано інформацію про осіб, які також могли бути присутніми на місці події та чути передачу такого неправдивого повідомлення, буде встановлено, що під час повідомлення неправдивої інформації про загрозу безпеці громадян були присутні (могли бути присутніми) інші особи, слід отримати найповніші відомості про таких (прикмети зовнішності, відомості про місце роботи, проживання, зв'язки з особою, яка надіслала завідомо неправдиве повідомлення). Після встановлення вказані особи повинні бути ретельно допитані з таких основних питань: як вони опинилися в цьому місці, кого там побачили/бачили; що саме і наскільки чітко вони чули; що запам'ятали із почутого, чи можуть відтворити це; як сприймали зміст повідомлення; чому не повідомили про це правоохоронні органи. При цьому слід також поцікавитися станом їх здоров'я, у тому числі слуху допитуємого: чи немає зараз, або чи не було раніше якихось проблем зі слухом. Якщо такі проблеми були, слід допитати особу з наступних питань: які саме, коли, у зв'язку з чим спостерігалися проблеми зі слухом, чи зверталася особа з цього приводу до лікаря, чи проводилося їй лікування, яке саме, де саме та ін. Ця інформація може бути важливою для вирішення питання про проведення згодом зі свідком пред'явлення для впізнання за голосом та/або слідчого експерименту щодо можливості чути за певних умов. Особливості тактики допиту непо-

внолітніх за кримінальними правопорушеннями даного виду докладно розглянули в своїх роботах С.А. Риб'янець і Ю.А. Чаплинська [20–22].

Проте, окрім майстерного володіння тактикою допиту, останній може вважатися закінченим лише після складання та підписування протоколу даної слідчої (розшукової) дії. Висока інформативність і важливе доказове значення протоколів слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій визначають необхідність уважного ставлення до них, суворого дотримання встановлених законом вимог при їх складанні, повного, всебічного і об'єктивного відображення в них усіх виявлених фактів і обставин. Порушення, допущені як при проведенні слідчої (розшукової) дії, так і при складанні протоколу, можуть призвести до непоправної втрати доказів. Порушення правил складання і засвідчення протоколу слідчої (розшукової) та іншої процесуальної дії може викликати сумнів у достовірності викладених у ньому відомостей і потягне за собою недопустимість використання їх як доказів у кримінальному провадженні. Щоб убезпечити отримані під час допиту фактичні дані в подальшому від звинувачень у їх допустимості захисниками та забезпечити можливість використання їх як доказів слідчим необхідно не лише суворо дотримуватися положень Кримінального процесуального кодексу України, але знати рекомендації криміналістики і належно володіти письмовою мовою, якою буде викладатися все повідомлене на допиті.

Випадками, за яких рекомендовано застосувати під час допиту відеозапис, зокрема, є наступні: під час допиту особи будь-якого процесуального статусу, якщо вона перебуває в тяжкому чи небезпечному для життя стані, тобто, коли з цих причин повторний допит у майбутньому стане неможливим; свідків, які є єдиними очевидцями злочину (оскільки на них згодом можуть вплинути заінтересовані особи, що призведе до суттєвої зміни ними показань); потерпілих і важливих свідків, якщо вони найближчим часом повинні виїхати, наприклад, у тривале відрядження (цією дією наперед усувається потреба їхніх повторних допитів чи одночасних ставок); підозрюваних, які готові дати правдиві показання у справах про тяжкі злочини, про що можна дізнатися з попередньої розмови, отримання пояснень тощо (це особливо важливо на початкових фазах допиту, а тому треба мати наготові відеозаписуючу апаратуру); підозрюваного, коли у слідчого з'явилися переконливі докази його вини або які спростовують неправдиве алібі, з тим, щоб додатково зафіксувати процес викриття і факт визнання особою своєї вини; для фіксації допиту осіб, яких було чи буде в подальшому піддано дослідженню судово-психіатричної експертизи; у випадках, коли залучається перекладач. Під час допиту можуть виникати інші ситуації, коли застосування відеозапису є необхідним. Усвідомлення і дотримання слідчим наведених вище рекомендацій може не лише підвищити ефективність проведення ним допиту під час розслідування даних злочинів, але й попередити можливі звинувачення у фальсифікації матеріалів кримінального провадження, у тому числі доказів, отриманих при проведенні допиту.

В умовах дії воєнного стану, під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних технологій, як, наприклад, завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, виникає необхідність у створенні доказової бази шляхом проведення допитів свідків і потерпілих. На наше переконання, в таких випадках не слід нехтувати положеннями ст. 232 КПК України щодо проведення допиту та пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Зважаючи на висловлені у криміналістичній літературі думки, можна виокремити наступні тактичні особливості підготовки та фіксації допиту у режимі відеоконференції в умовах воєнного стану.

Так, на стадії підготовки до допиту в режимі відео-конференції слід: 1) визначити коло осіб, яких необхідно допитати чи залучити для проведення допиту (спеціалісти, психологи, педагоги тощо); 2) підібрати та перевірити відповідні технічні засоби (комп'ютерна техніка, перевірка наявності вільного місця на носії інформації тощо), а також забезпечити інформаційну безпеку, щоб не допустити втрату чи витік отриманої інформації; 3) визначитися із місцем проведення допиту у режимі відеоконференції; 4) повідомити всіх учасників про проведення допиту; 5) проконсультуватися зі спеціалістом та окреслити коло важливих питань, які необхідно з'ясувати під час проведення допиту, а також їх послідовність. На стадії фіксації допиту в режимі відеоконференції слід виконати наступне: 1) здійснити запис відеограми на носії відео-запису; 2) створити архівну та робочу копії відеограми; 3) перевірити якість обох копій; 4) долучити робочу та архівну копії до матеріалів кримінального провадження. Ефективність проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії залежить від справності та сучасності технічних засобів, які будуть застосовуватись, а також швидкості передачі інформації, як слушно зазначають Н.П. Черняк та А.Г. Гаркуша [23, с. 199–203]. Правильно зазначається, що якщо слідчий, прокурор не можуть провести допит у режимі відеоконференції, слід скористатися положеннями ч. 11 ст. 232 КПК України та провести опитування особи у режимі відео- або телефонної конференції [24].

Враховуючи особливості способу вчинення даного злочину, певні особливості притаманні також іншим слідчим (розшуковим) діям. Важливого значення при розслідуванні вказаної категорії злочинів як джерела доказової інформації набуває проведення такої слідчої (розшукової) дії, як пред'явлення особи для впізнання. Об'єктами цієї слідчої дії можуть бути люди (потерпілі, свідки, підозрювані), а видами: впізнання особи в природі; впізнання особи за голосом; впізнання осіб за фонограмою. Найбільші особливості притаманні підготовці та проведенню саме останнього виду впізнання, оскільки часто саме з нього, з отриманих результатів слідчої (розшукової) дії починається встановлення особи, яка вчинила дане кримінальне правопорушення. Особливість пред'явлення особи для впізнання при розслідуванні завідомо неправдивого повідомлення полягає у тому, що для встановлення особи, яка зробила вказане повідомлення, воно здійснюється за голосом (мовленням), записаним на певній аудіоносій. Лише в разі наявності свідків повідомлення особою про «замінування» або іншої неправдивої інформації та їх можливості впізнати цю особу, про що попередньо проводиться їх допит, може бути прийнято рішення про пред'явлення особи для впізнання в природі, або за голосом. Враховуючи обстановку та спосіб завідомо неправдивого повідомлення, зазвичай, такий аудіозапис виступає основним доказом при розслідуванні даного злочину. Правильно зазначається, що більшість людей зазнають особливих труднощів при описуванні голосу і мови. Тембр, сила, висота та інші ознаки голосу легко сприймаються слухачами, але їх досить важко описати людині, яка не володіє спеціальними знаннями в галузі мовознавства. Тому в процесі попереднього допиту особи, яка впізнає, слідчий повинен роз'яснити зміст основних ознак голосу й мови, демонструючи по можливості фонозаписи зразків мови й голосу інших осіб, які не мають відношення до розслідуваної події [5, с. 28].

Проте, важко погодитися з цими авторами (В.М. Лога, Ж.В. Удовенко) в тому, що слідчий здатний фахово і доступно роз'яснити зміст навіть основних ознак голосу й мови, демонструючи фонозаписи зразків мови й голосу інших осіб, оскільки не є спеціалістом з мовознавства. Видається, що при такому допиті, задля його результативності, обов'язково має бути участь спеціаліста (ст. 71 КПК України). Виникає також слушне питання,

яким чином оформити пред'явлення фонограм при допиті, що зробити краще необхідно, оскільки в інший спосіб використати отриману при цьому інформацію не видається можливим. На нашу думку, вказана дія може бути проведена в рамках слідчого огляду (ст. 237 КПК України).

Виходячи з особливостей даного виду пред'явлення особи для впізнання, окрім постановки на допиті питань щодо стану слуху допитуємого, а також умов, за яких він сприймає мову (голос), важливо і необхідно документально підтвердити вказаний стан відповідним медичним висновком (не довідкою), для надання результатам слідчої дії вагомості та об'єктивності. На нашу думку, це можна зробити, наприклад, за результатами проведення порогової тональної аудіометрії, яка здійснюється із застосуванням спеціального діагностичного приладу (аудіометру). В подальшому даний медичний висновок разом з протоколом допиту як свідка особи, яка проводила вказане аудіометричне обстеження, поряд з іншими документами можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні. Докладно цей вид пред'явлення для впізнання розглянуто нами в роботі «Особливості тактики пред'явлення особи для впізнання при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 259 Кримінального кодексу України» [25].

Особу можна пред'являти для впізнання не тільки за зовнішнім обліком, а й за голосом та особливостями мови, які є проявом функціонально-динамічного комплексу навичок особи. Адже досить розповсюдженими є випадки, коли в показаннях потерпілих і свідків містилися вказівки на те, що вони чули і запам'ятали голос злочинця. Під час досудового розслідування необхідність такого виду пред'явлення для впізнання може виникнути в ситуаціях, коли потерпілий, свідок заявляє, що він може впізнати людину, голос і мову якої він чув у зв'язку з розслідуваною подією, за її голосом і особливостями мовлення [26].

Узагальнення слідчої практики, дозволяє дійти висновку, що пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення можна проводити не тільки безпосередньо, а й за допомогою фонограми, а також відеозапису, який супроводжується звуком. Впізнання у такий спосіб здійснюється у наступних випадках:

- коли суб'єкт впізнання заявляє на допиті, що зможе впізнати злочинців за зовнішнім виглядом і голосом, але пред'явити цих осіб для впізнання немає можливості, оскільки вони переховуються від слідства та суду, перебувають у довгостроковому відраядженні, померли, знаходяться у розшуку або місце перебування їх невідоме, однак є фонограми, відеоматеріали із записом їх голосу;

- особа, яку необхідно пред'явити особу для впізнання за ознаками голосу та мовлення, відмовляється від участі у даній слідчій (розшуковій) дії, однак є фонограма, відеоматеріали із записом її голосу;

- особа, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, відмовляється визнати, що голос, який міститься на відповідному носіїві, належить саме їй;

- щоб запобігти негативному впливу на свідків та потерпілих, забезпечити безпеку осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні тощо [27].

При розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень часто виникає необхідність у проведенні слідчого експерименту для перевірки отриманих показань, перевірки висунутих слідчих і розшукових версій. Перевірка показань є досить розповсюдженою слідчою (розшуковою) дією. Доказове значення її результатів, як слушно зазначають М.І. Панов, В.Ю. Шелітько, В.О. Коновалова, полягає у тому, що встановлюється відповідність раніше даних показань реальній обстановці на певному місці [28, с. 144–145]. Слід погодитися, що саме в цьому полягає значення і важливість проведення вказаної слідчої (розшукової) дії, яку у вказаному аспекті не може замінити інша слідча (розшукова) дія. Слідчий експеримент може бути проведений для перевірки виниклих у слідчого

різного роду припущень, версій з метою перевірки фактичних даних, отриманих у результаті допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, проведення інших слідчих дій (огляду, пред'явлення для впізнання тощо).

На підставі проведеного опитування слідчих поліції, а також вивчення кримінальних проваджень, зроблено висновок, що до найбільш використовуваних видів слідчого експерименту за даною категорією справ слід віднести: – наявність або відсутність у конкретної особи певних професійних вмій та навичок (7%); – можливості сприйняття певних фактів або явищ (5%); – відтворення необхідних дій, обстановки та обставин події (5%). Особливості підготовки та проведення слідчого експерименту при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошко-

дження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми, докладно розглянули в своїй монографії С.А. Риб'янець і Ю.А. Чаплинська [11].

Наостанок зазначимо, що результати нашого дослідження переконливо доводять, що знання і врахування особливостей розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності позитивно впливає на ефективність проведення слідчого огляду, допиту, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, інших слідчих (розшукових) дій та визначає успіх кримінального провадження загалом. В свою чергу, своєчасне і тактично правильне проведення слідчих (розшукових) дій визначає успіх розслідування кримінального провадження в цілому та його подальшу судову перспективу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / М. І. Хавронюк, О. О. Дудоров та ін. 11-те вид. перероб. та доповн. Київ, 2019. 1384 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України з постанетними матеріалами практики Європейського суду з прав людини / Ю. Г. Севрук, А. В. Столпінній, О. В. Сапін О.В. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ, 2019. 952 с.
3. Захарченко О. В. Деякі питання щодо профілактики правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 березня 2023 р.). Дніпро, 2023. С. 253–254. DOI: 10.31733/17-03-2023-253-254.
4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozareystrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. (дата звернення 10.12.2023).
5. Організаційно-тактичні основи розслідування неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: метод. рек. / В.М. Лога, Ж.В. Удовенко. К.; Нац. акад. внутр. справ, 2011. 42 с.
6. Розкриття та розслідування завідомо неправдивого повідомлення про безпеку громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: метод. рек. / С.С. Чернявський, О.Ю. Татаров, А.А. Вознюк та ін. К.: НАВС, 2011. 58 с.
7. Особливості призначення та проведення експертиз звуко- та відеозапису, молекулярно-генетичних експертиз зі встановлення особи, яка передала завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : метод. рек. / С.С. Чернявський, В.В. Юсупов, І.А. Горбач-Кудря та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 35 с.
8. Призначення судових експертиз під час неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : метод. рекомендації / С.С. Охріменко, В.В. Юсупов, А.В. Самодін та ін. Київ : НАВС, 2016. 42 с.
9. Плетенець В.М. Тактичні особливості проведення огляду місця мешкання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України: *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 283–287.
10. Плетенець В.М. Тактичні особливості проведення огляду місця, стосовно якого передавалось повідомлення про загрозу знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спеціальний випуск № 1. С. 254–258.
11. Риб'янець С. А., Чаплинська Ю. А. Криміналістичне забезпечення розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми : монографія. Дніпро, 2017. 160 с.
12. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.
13. Чаплинський К.О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканності особи : навч.-практ. посібник. Дніпропетровськ, 2007. 92 с.
14. Охріменко С.С. Залучення слідчим спеціалістів під час розслідування комп'ютерних злочинів. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Дню слідчого в Україні (Київ, 5 липня 2017 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 198–202.
15. Shepitko, V.Yu., & Shepitko, M.V. (2021). The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28 (1), P. 179–186. DOI: 10.37635/jnalsu.28(1).2021.
16. Ortinski, V. (2021). The essence and purposes of the use of forensic examinations during the pre-trial investigation of criminal proceedings. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*, 8(1), P. 1–9. DOI: 10.23939/law2021.29.001.
17. Лога В.М. Розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2012. 20 с.
18. Швець А.В. Організація взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими суб'єктами в розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним поводженням з небезпечними матеріалами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. збірник наукових праць. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. Випуск 6. Том 2. С. 274–281. DOI: 10.32844/2618-1258.2020.6-2.47.
19. Фурман Я.В. Тактичні прийоми використання висновків експерта при проведенні слідчих (розшукових) дій. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 400–401. DOI: 10.31733/17-03-2023-400-401.
20. Риб'янець С.А. Проблемні питання допиту неповнолітніх, підозрюваних за фактами передачі ними завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми* : збірник матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого криміналіста сучасності, професора Бахіна В. П. (16 листоп. 2012 р.). Ірпінь, 2012. С. 263–265.
21. Риб'янець С.А. Особливості допиту неповнолітніх підозрюваних за злочинами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спеціальний випуск № 1. С. 332–337.
22. Риб'янець С.А., Чаплинська Ю.А. Криміналістичне забезпечення розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми : монографія. Дніпро, 2017. 160 с.
23. Черняк Н.П., Гаркуша А.Г. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції за законодавством України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2016. С. 199–203.